

LİZBON ANTLAŞMASI SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI BAKIMINDAN TEMEL HAKLARIN İNCELENMESİ

*Hakim, Pelin AKTOPRAK**

Öz

Avrupa Birliği, tarihi sürecinde mutlak güç veya egemenlik yoluyla değil hukukun üstünlüğü ile oluşum sağlamıştır. Avrupa Topluluklarını ve Avrupa Birliğini yaratan Antlaşmalarda da temel fikir demokrasi ve hukukun üstünlüğüdür. Avrupa Birliği Adalet Divanı da kurucu antlaşmalarda belirtilen bu yetkilerini, kuruluşundan bu yana geçen süre içinde sürekli bir biçimde Topluluk Hukukunun kendine özgü ve bağımsız bir karakter kazanması ve üye devletlerin iç hukuklarında tam ve etkili bir biçimde uygulanmasını temin etme yönünde kullanmıştır. Çalışma kapsamında Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yapısı ile Lizbon Antlaşması sonrası Avrupa Birliği hukukun etkililik kazandırmaya yönelik kurucu antlaşmaların anayasal niteliği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Topluluk Hukuku, Temel Haklar

* Hakim, Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Birliği Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi

**ANALYSIS OF FUNDAMENTAL RIGHTS IN RESPECT TO
EUROPEAN COURT OF JUSTICE (ECJ)
AT POST-LISBON TREATY**

Abstract

European Union comes into existence through the principle of rule of law rather than absolute power or sovereignty. The principle idea behind the treaties that founded European Union is democracy and the rule of law. Since the establishment, the European Court of Justice has used its competences to ensure that Community Law gains independency in its character and member states apply this principle full and effective way in their domestic law. This study aims to examine the structure of the European Court of Justice as well as the constitutional characteristics of founding treaties after Lisbon Treaty.

Keywords

The Lisbon Treaty, The European Court of Justice, Community Law, Fundamental Rights

GİRİŞ

Avrupa'nın bütünleşmesi yolunda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması başlayan süreç, 1950 yılların sonlarına doğru Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşmaları ile hız kazanmıştır. 1958 yılından itibaren 30 yıl süreyle varlığını sürdüren Roma Antlaşması kurumsal yapının değişmesi ve düzenlenme ihtiyacı sebebiyle 1986 yılında imzalanarak 1 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile çevre, teknoloji ve araştırma konularında işbirliği içerisinde olacak Avrupa devletleri hedefteki Avrupa Birliği'ne ulaşma idealine ulaşma konusunda büyük bir adım atmışlardır. 7 Şubat 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile "Avrupa Birliği'nin" kurulduğu resmen ilân edilmiştir. Maastricht Antlaşmasında Avrupa Birliği'nin temel kurumları olan Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Komisyon ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın kurumsal çerçevesinin oluşturulduğu belirtilmiştir. Buna karşın Birliğin, Avrupa Topluluğu gibi bir hukuki kimliği ve bütçesi bulunmamakta, ortak dış güvenlik ve adalet ve içişleri alanlarında üye devletlerce Topluluğun çeşitli kaynaklarından sağlanmaktaydı. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği kurumlarının daha da güçlendirilmesi amaçlanmış ve AB Yurttaşlık haklarının birliğin merkezine yerleştirilmesi, hareket serbestisi ile kısıtlamaların tamamen kaldırılması Avrupa'nın uluslararası alanda güçlü bir duruma gelmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 2001 yılında imzalanan Nice Antlaşması ile Komisyonun birleşimi yeniden düzenlenerek Komisyon Başkanının yetkileri arttırılmıştır. Nitelikli çoğunluk karar alma sürecine dahil edilmiş, parlamentonun işlevleri artırılarak Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın ve ilk derece mahkemelerinin görev ve yetkileri yeniden tanımlanmıştır. Nice Antlaşması 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girerek Avrupa Kurumlarının yeni şeklini belirlemiştir. Bu süreç yukarıda belirttiğimiz Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Avrupa Birliği haline getirmiştir. Anayasa Antlaşması 29 Ekim 2004 tarihinde imzaya çıkarılmıştır. Anayasa 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel ilkeler ve kurumsal yapı ikinci bölümde temel hak ve özgürlükler üçüncü bölümde birliğin politikaları dördüncü bölümde ise antlaşmanın kabul ve yürürlüğe girişiyle ilgili konular düzenlenmektedir. Anayasa Antlaşması Fransa ve Hollanda'da da halk tarafından veto edilmiştir. 13 Aralık 2007'de Avrupa

Anayasa Antlaşmasıyla ilgili ortaya çıkan belirsizliği gidermek üzere, Lizbon Reform Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma mevcut Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluğu Antlaşmalarının yerini almaksızın bu antlaşmalar içinde değişme ve düzeltmeler yapmaktadır. Lizbon Reform Antlaşması Birlik vatandaşlarının taleplerine cevap verecek ve gelecekte karşılaşılabilecek sorunları çözecek gerekli hukuki zemin ile yapılanma şeklini belirlemektedir. Antlaşma ile yapılan temel düzenlemeler ve amaçları ise şu şekilde özetleyebiliriz. Bunlar Avrupa vatandaşlarının isteklerini etkin duyurabileceği şekilde ulusal parlamentoları ve Avrupa Parlamentosunun güçlendirilerek daha demokratik ve şeffaf olmasını sağlamak bir diğeri Birliğin mevcut öncelikleri doğrultusunda hareket etme özelliğini geliştirerek üyeleriyle Birliğin kurumlarının verimlilik düzeyini arttırıp, çalışma ve oy verme yöntemlerini basitleştirerek daha etkin hale getirmektir. Bundan önemlisi ise Avrupa vatandaşlarının daha iyi korunmasını temin edecek yeni bir dayanışma mekanizması sağlamak için Birlik değerlerini geliştirmek ve temel Haklar Şartını Avrupa Birincil Hukukun esası yaparak özgürlük ve haklara dayalı bir toplum düzeni oluşturmaktır. Birlik üyesi ülkelerin özel çıkarlarını da gözeterek Avrupa Birliği üyelerinin değer ve yargılarını koruyacak ve bütün halinde hareket edebilecek bir Avrupa yaratma hedefi vardır. Bu nedenle Avrupa Birliği Hukuku oluşmuş ve kurumlar bu hukuk çerçevesinde belirlenmiştir.

I. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU VE KONUYA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

1. Topluluk Hukuku Kaynakları

a. Genel Olarak

Topluluk Hukuku Ulusal hukuktan ayrı ve bağımsızdır. Bunun anlamı Topluluk Antlaşmaları ile tanımlanan yükümlülüklerin ve verilmiş hakların ve ulusal makamların müdahalesi ve etkisi olmaksızın uygulanabilmesidir. Topluluk Hukukunun uygulanabileceği coğrafi alan Antlaşmalarda tanımlanmıştır. Ancak Divanın da belirttiği gibi mevcut sorun Topluluk ile bağlantılı ise Topluluk Hukuku Kurallarının tanımlanan coğrafi sınırlarının dışında uygulanması da mümkündür. Doğrudan uygulanma konusu Topluluk

Hukuku ile üye devletler hukuku arasında kimi zaman bağımlılığı kimi zaman da her iki hukuk düzeninin otonom yapısını ortaya çıkaran ilişkiyi belirtmektedir. Doğrudan uygulama topluluk hukukunun uygulanması ve etki doğurması olarak tanımlanan iki kavramı da gündeme taşımaktadır. Doğrudan uygulanabilirlik topluluk hukuk kuralının üye devlet hukuk sistemine girmesi ve burada uygulanabilmesi için herhangi bir ulusal düzenlemeye ihtiyaç duyulmaması halini tanımlamaktadır. Doğrudan etki doğurmak ise, ulusal hukuk içindeki topluluk hukuk kuralının özel veya tüzel kişiler için haklar doğurması ve bunun ulusal yapı önünde ileri sürülmesi halidir. Doğrudan uygulanabilirlik ve doğrudan etki kavramları Divan içtihatlarında tartışılmış ve kurucu Antlaşmalarda (ATA md.249) doğrudan uygulanabilirlikten bahsedilirken doğrudan etkiden söz edilmemiş olması bu iki kavramın farklılık gösterdiğinin ayrı bir kanıtı olarak sunulmuştur. Doğrudan uygulanabilirliğin iç hukukta ayrıca bir düzenlemesi gerektirmemesi nedeniyle topluluk tüzükleri için geçerli olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Divan genellikle bu iki kavramı eş anlamlı olarak kullanmaktadır.

b. Birincil Normlar (Kurucu Antlaşmalar) ve İkincil Normlar

Birincil Hukuk ikincil normların yapılma şeklini ve içeriklerini göstermektedir. Topluluk Antlaşmaları ile oluşan bu normlar hiyerarşisi iki basamaklıdır ve birincil, ikincil normlar olarak ikiye ayrılır. Birincil Normlar:

Topluluk Hukukunun Kurucu Antlaşmaları :

1. 1951 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (Temmuz 2002 de süresi dolmuştur)
2. 1957 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (Avrupa Topluluğu)
3. 1957 tarihli Avrupa Atom Enerjisi Antlaşması bu antlaşmalar ise aşağıdaki antlaşmalar ile değiştirilip zamana ve amaca uygun hale getirilmişlerdir.
 1. Füzyon Antlaşması (1965)
 2. 1970 ve 1975 tarihli Bütçe Antlaşmaları
 3. Avrupa Tek Senedi (1986)
 4. Yeni üyelerin Kabulüne dair Antlaşmalar

5. Avrupa Birliği Antlaşması (1992)
6. Amsterdam Antlaşması (1997)
7. Nice Antlaşması (2001) Bunların içinde esas olarak düzeltici ve düzenleyici olan Antlaşmalar ise Avrupa Tek Senedi Antlaşması, Avrupa Birliği Antlaşması, Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşmasıdır.

Topluluk adalet Divanı Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği arasındaki mukavele taslağı hakkında 1/91 sayılı görüşünde Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşmasının Uluslararası Antlaşma şeklinde yapılmış olmasına rağmen hukuk kuralları üzerine tanımlanmış olan bir Topluluğu Anayasal şartını oluşturduğunu Topluluk Antlaşmalarının ye devletlerin kendi egemenlik haklarını topluluk yararına sınırlayarak yeni bir hukuk düzeni yarattığı topluluk hukukunun en önemli özelliğini ise ye devletler ve vatandaşları için doğrudan etki doğurmak ayrıca ye devlet hukuk sistemleri üzerinde üstünlüğe sahip olmak şeklinde ifade etmiştir. Topluluk hukuku sistemi açısından bakıldığında yukarıda belirtilen antlaşmalar ile bunları yeniden düzenleyen antlaşmalar oluşturdukları yeni sistemin temellerini ve sınırlarını tespit etmişlerdir. Bu sebeple de Topluluk Hukuku alanında yetkilendirdikleri organlar eliyle yapılacak düzenlemelerin alan ve esasları da bu Antlaşmalar ile birincil olarak belirtilmiştir.

İkincil Normlar, birincil normlar olarak tanımlanan kurucu Antlaşmalarda açık bir şekilde ifade edilmese de topluluk organlarına yasama yetkisi tanınmıştır. Topluluk organlarının kurucu antlaşmalardan aldıkları yetki ile topluluk amaçları doğrultusunda yaptıkları düzenlemeler ikincil normlar ya da türev hukuk olarak anılmaktadır. Kurucu Antlaşmalarda yukarıda ifade edilen yasama yetkisi kullanılmamış olsa da Topluluk Adalet Divanı kararlarında “Antlaşmalardaki yasama sistemi” veya Topluluğu yasama yetkisi ifadeleri kullanılmıştır. Kurucu Antlaşmaların yasama yetkisi kullanmaktan nedeni ise, ye devlet parlamentolarında bu yetkisinin kullanımı ile ilgili farklı düşüncelerin oluşmasını engellemektedir. Avrupa Topluluğu kurucu antlaşması 249. maddesinin: “Konsey ile ortaklaşa hareket ederek Avrupa Parlamentosu ayrıca Konsey, Komisyon tüzükler hazırlar ve yönergeler çıkarır, kararlar alır tavsiye veya görüşler bildirir.” hükmü ile ikincil normların neler olduğunu belirtmiştir.

aa. Tüzükler: Avrupa Topluluğu Antlaşmasının 249. maddesi tüzüklerin bütün üye devletler için bağlayıcı ve doğrudan uygulama özelliği olduğunu belirtmektedir. 254. madde ise tüzüklerin Resmi Gazetede yayımlanmasının bir zorunluluk olduğunu ifade etmektedir. Tüzük ikincil normlar içerisinde en önemli işlemdir. Topluluğun yasama yetkisi tüzük sayesinde somutlaşma ve üye devletler üzerinde etki doğurmaktadır. Topluluğun yaptığı düzenleyici işlemin tüzük olarak kabul edilebilmesi için Antlaşmada tanınan bir yetkiye dayanılarak yapılmalı, gerekçeli olmalı belirlenen amaçlar ve düzenlemeyi haklı gösterecek gerekçeler açık bir şekilde ifade edilmelidir.

bb. Yönergeler (Direktifler): Yönergeler yöneldikleri sonuç açısından bağlayıcıdır. Ayrıntılar ile ilgili bağlayıcı güçleri yoktur. Üye devletler üzerinde bu etkiyi gösterirler. Üye devlet vatandaşları doğrudan bu etkiye açık değildir. Üye devlet yönergenin uygulanabilmesi için kendi iç hukukunda düzenleme yapmak zorundadır. Düzenlemenin şekline ve uygulama yöntemlerine üye devlet karar verir. Yönergenin belirtilen sürede iç hukuka tatbik edilmemesi muhatap devlet için tazminat yükümlülüğünü de doğurabilmektedir.

cc. Kararlar: Kararlar sadece yöneldikleri devlet ya da devletler veya gerçek ve tüzel kişiler için zorunluluk doğururlar. Kararlar belli konulara ilişkindir. Kararlar genel hükümlerin özel hallere uygulanması ile ilgili olduklarından iç hukuktaki bireysel idari işlemlere benzetilebilir. Kararlar tüzükler gibi tüm yönleriyle bağlayıcıdır. ATAD içtihatlarında doğrudan etki özelliği taşıyan kararların iç hukukta doğrudan etkiye sahip olacakları belirtilmiştir.

c. Avrupa Parlamentosuna Dilekçe Verme Hakkı

Avrupa Birliğinin her vatandaşı ile bir üye devlette ikamet eden veya ikametgah sahibi olan her gerçek ve tüzel kişi, tek başına veya diğer vatandaşlar veya kişilerle birlikte, Avrupa Birliği'nin faaliyet alanına giren ve kendisini doğrudan ilgilendiren bir konuda Avrupa Parlamentosuna dilekçe verme hakkına sahiptir. Bu hususta Avrupa Arbulucusu yetkilendirilmiştir.

2. Avrupa Birliği Adalet Divanının Yapısı

a. ABAD'ın Kuruluşu ve Hukuki Statüsüne İlişkin Düzenlemeler

Avrupa Birliği Adalet Divanı güncel olarak Avrupa Birliği İlk Derece Mahkemesi ve Avrupa Birliği Kamu Hizmetleri Mahkemesini kapsamaktadır. ABAD'ın üç yapılı kurucu organları ABAD Statüsü Hakkında Protokol'de benimsenmiş olan koşullar çerçevesinde ABKHM'nin kararları ABİDM'nde ABİDM'nin kararları da ABAD'nda temyiz edilebilmektedir. ABAD'ın yapısı Kurucu Antlaşmalardaki düzenlemelerin ve bu Antlaşmalara istinaden tesis edilen hukuki tasarrufların uygulanması ve yorumlanmasında, AB hukuk düzenine saygı gösterilmesi ve yargı denetimini sağlamak amacıyla ABAD, bir yargı organı olarak tesis edilmiştir¹. ABAD, AB'nin yargılama organı olarak AB hukuk düzeninde öngörülen tüm yargı yetkilerini kullanabilmektedir. Ancak, ABAD'ın iş yükünün azaltılması amacıyla diğer iki yargı organına da çeşitli davalara bakma yetkisi tanınmıştır. Bu Avrupa Birliği Adalet Divanı AB'nin ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun yargı kurumudur. 3 mahkemeden oluşur; Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve Kamu Hizmetleri Mahkemesi. Bu mahkemelerin başlıca görevi Topluluk kurallarının hukukiliğini incelemek ve AB hukukunun tek bir şekilde yorumlanmasını sağlamaktır². 1952 yılında kurulduğundan beri 10 binden fazla davaya bakmıştır. Adalet Divanı davaları daha hızlı incelemek için usul kurallarını değiştirmiş ve Konseyden yeni bir adli kurum kurmasını talep etmiş bu talebe cevaben Konsey ilk Derece Mahkemesini kurmuştur. İlk Derece Mahkemesinin görevi kişilerin hukuki koruma mekanizmalarını güçlendirmektir. Adalet Divanının Temyiz Mahkemesi olarak kullanabilmesini hedeflemekte ve böylelikle Adalet Divanı Topluluk Hukukunun aynı tarzda ve "geleneksel" bir şekilde uygulanmasını sağlamak görevine yoğunlaşmaktadır³.

¹ Rençber, Kamuran: Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri, 1. Baskı, s. 292.

² http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/adalet_divani/ABADtr.pdf (Erişim: 03.04.2017)

³ <http://www.mess.org.tr/ab/absol/Avrupa%20Birliği%20Adalet%20Divani.pdf>. (Erişim: 03.04.2017)

b. Avrupa Birliği Adalet Divanının Kurumsal Yapısı

ABAD'nın kurumsal yapısı hakkında gerek Kurucu Antlaşmalarda gerek ABAD Statüsü Hakkında Protokol'de düzenlemeler mevcuttur. Bu konuda ABAD Yargılama Usul Tüzüğü'nde(YUT) detaylı düzenlemelerin olduğunu belirtmek gerekir. ABAD, Avrupa Birliği Adalet Divanı AB hukukundan kaynaklanan bir takım davalara bakmaya yetkilidir. Bunlar genel olarak üye devletlerin ve AB kurumlarının AB hukukuna uyup uymadığının denetlenmesine yönelik davalar ile ulusal mahkemelerde görülmekte olan davaların çözüme bağlanması için gerekli olduğunda AB hukukunun yorumlanmasına ilişkin davalardır. Avrupa Birliği Adalet Divanı Lüksemburg'da faaliyet göstermektedir⁴. Yargıçlar, Raportör Yargıçlar, Başkan, Genel Kurul, Katipler, Hukuk Araştırma Görevlileri adı altında bir yapılanması mevcuttur.

aa. ABAD Hakimlerinin Hukuki Statüsü

ABAD Yargıçları, üye devletlerin sayısı ile orantılı olmaktadır. Bu durumda ABAD her üye devletin bir yargıcından oluşmaktadır. Yargıçlarda aranan nitelikler AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma'nın 255. md.'sinde öngörülen bağımsızlıklarından şüphe götürmeyecek kişiler arasından seçilmelidir. ABAD yargıç seçiminden önce 255. md'de öngörülen komiteye danışması gerekmektedir. 2013 yılı itibariyle yargıç sayısı 28'dir. Yargıç sayısının üye devlet sayısı ile orantılı olması, farklı dillere genel anlamda farklı kültürlerle sahip olmaları kimi durumlarda farklı hukuk sistemlerine dahil olmaları, ABAD'nda yargılamanın yavaş işlemesine neden olabilmektedir. Diğer yandan AB'ne katılmaları ile birlikte dava sayılarında da artış meydana gelmektedir. Bu nedenle yargıç sayısında üye devlet sayısı ile ortaya çıkan artışın avantajlı yanları olduğu gibi dezavantajlı yanları da olabilmektedir.

Yargıçlar her üç yılda bir kısmi olarak yenilenmektedir. Yargıçlar üye devletlerin hükümetlerinin ortak uyuşumu ile altı yıllık bir süre için atanmaktadır. Ortak uyuşma ile atanmanın yapılması üye devletlerin veto yetkile-

⁴ http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf
(Erişim: 03.04.2017)

rinin kullanılması anlamına gelmekte bu da yargıç atamasında gecikmeye yol açabilmektedir. Diğer bir yandan ise üye devlet tarafından atamaların yapılması siyasi unsurların bu atamalarda belirleyici bir rol oynamasına yol açabilmektedir. Ancak yine de önemli bir konu vardır ki bu da hakimlerin bağımsız olarak yetkilerini kullanabilmeleridir. Görev süreleri tamamlanan yargıçlar tekrardan atanabilmektedir. Görev süreleri bitiminden önce görevleri sona eren yargıçların yeri, kalan görev süreleri için doldurulmaktadır.

ABAD YUT'nün 3. md.'sinin 1.Prg.'ındaki şekil ve şartlara uygun olarak, yargıçlar göreve başlamadan önce görevlerini tam bağımsız bir şekilde yapacaklarına ve gizli kalması gereken bilgileri dışarıya ifşa etmeyeceklerine dair yemin ederler. Yargıçlar göreve başlarken, görevi ifa sırasında ve görev bitiminden sonra, görevlerinden doğan yükümlülükleri yerine getirmeyi ve özellikle de görevi sona erdikten sonra belli işlerin ve ayrıcalıkların kabulünde, dürüst ve ihtiyatlı davranacaklarına dair şerefleri üzerine söz verirler. Hatta bu konuda ABAD YUT'nün 3. md.'sinin 2.Prg.'ında yargıçların yemin etmelerinin ardından bir deklerasyonda buldukları açıkça düzenlemektedir. Bu konuda tereddüde düşülmesi halinde, kararı ABAD tesis etmektedir. Karar, ABİDM'nin veya ABKHM'nin bir üyesi ile ilgili olduğunda, ABAD, ilgili mahkemenin görüşünü aldıktan sonra karar vermektedir. Ayrıca ABAD Yargıçları dokunulmazlıktan faydalanmaktadır. Sözlü eylemleri ve yazılı işlemleri dahil olmak üzere kendileri tarafından resmi sıfatla yaptıkları işlemlerle ilgili olarak yargıçlar görevleri sona erdikten sonra da dokunulmazlıktan faydalanmaya devam ederler. Genel Kurulun tam heyet halinde toplanması durumunda ise yargıçların dokunulmazlıklarına son verilebilecektir. Bir yargıcın dokunulmazlığının kaldırılması ve aleyhinde bir ceza davasının açılması halinde bu yargıç üye devletlerinin her birinde sadece en yüksek ulusal adliye üyelerini yargılama yetkisi olan mahkeme tarafından yargılanabileceklerdir.

Yargıçların dürüst kalma yükümlülüğü çerçevesinde hiçbir siyasi veya idari görev icra edememektedirler. Basit çoğunlukla AB Bakanlar Konseyi tarafından istisnai bir muafiyet sağlanmadıktan sonra, ücretli veya ücretsiz hiçbir mesleki çalışma yapamamaktadır. Bununla birlikte yargıçların merkezde oturma yükümlülüğü bulunmaktadır. Yani daimi bir biçimde görevlerinin başındadırlar.

Yargıçların görevlerinin sona ermesi, olağan yenilemeler ve ölümler dışında istifa halinde sona ermektedir. İstifa mektubunu alan Bakanlar Konseyi Başkanına iletilmek üzere ABAD Başkanına gönderilmektedir. Ancak her yargıç halefi görevi devralana kadar görevde kalmak zorundadır.

ABAD davalarında, Raportör Yargıcın önemli bir rolü bulunmaktadır. ABAD Statüsü Hakkında Protokolün 7. md. ile ABAD YUT'nün 24. md.'si gereği kendisine verilen görevleri ifa etmektedir. Örneğin davanın yazılı aşamasında, davaya taraf olanların ileri sürdükleri maddi ve hukuki olguları derlemekte ve davaya ilişkin rapor hazırlamaktadır. Bu rapor gerekmesi halinde davanın yargılama diline çevrilmekte ve davaya taraf olanlara iletilmektedir. Tıpkı bir Yargıtay tetkik hakimi gibi çalışan raportör yargıçlar davanın özetine ilişkin bilgi ve belgeleri Yargıçların incelemesi açısından büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Kanun sözcüleri görevlendirildiği davalarla ilgili olarak etki altında kalmadan ve bağımsız olarak görüş bildirmekle sorumludurlar. Dava Hâkimlerin ve Kanun Sözcüsünün huzurunda açık duruşma halinde yürütülür. Hâkimler ve Kanun Sözcüsü taraflara istedikleri soruları yöneltir. Birkaç hafta sonra Kanun Sözcüsü yine açık duruşmada Adalet Divanı huzurunda "görüşünü" sunar. Kanun Sözcüsü davanın hukuki yönlerini detaylı bir şekilde inceler ve tamamen bağımsız olarak ortadaki meselenin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusundaki görüşlerini Adalet Divanına bildirir. Böylece sözlü yargılama sona ermiş olur. Şayet Mahkeme tarafından ilgili davanın yeni bir hukuki sorunu ortaya çıkarmadığı tespiti yapılırsa, Kanun Sözcüsünün dinlenmesinin ardından, Mahkeme davaya ilişkin kararını herhangi bir Kanun Sözcüsü Görüşü olmaksızın verir.

bb. ABAD Başkanı ve Savcılarının Görev ve Yetkileri

ABAD Başkanı yargıçlar kendi aralarında üç yıl için seçmektedir ve görev süresinin yenilenmesi de mümkündür. AB İşleyişine Dair Antlaşma'nın 252. md.'since YUT'un kendisine verdiği görevleri yerine getirmektedir. ABAD Başkanı ilgili davaya yönelik hakimi belirlemekte, raportör yargıcı belirlemekte, ABAD'nın hizmetlerini ve çalışmalarını yönetmektedir. Bununla birlikte Başkatibin de seçilip atanmasına ilişkin kendisine bahsedilen görevleri üstlenmektedir.

ABAD'na sekiz savcı yardımcı olmaktadır. Eğer ABAD isterse, AB Bakanlar Konseyi, oybirliği ile savcıların sayısını arttırabilmektedir. Savcı-

nın görevi ise, ABAD nezdinde açılan davalar hakkında gerekçeli iddianamesini bağımsız olarak açık celsede sunmaktır. ABAD Statüsü Hakkında Protokolün 20. md. Gereğince istisnai olarak savcı gerekçeli iddianamesini yazılı olarak da sunabilmektedir⁵.

cc. Katiplerin Hukuki Statüsü

ABAD, ABİDM ve ABKHM gibi önemli mahkemelerdeki kayıt ve tebligat fonksiyonların tümü mahkemelerde aynıdır. Katiplerin başında bir Başkatip bulunmaktadır. Altı yıl süreyle atanan Başkatibin yeniden atanabilmesi mümkündür. Başkatip YUT'nün 7. md.'nin 3. Prg.'nda benimsenen usule göre atanmakta ve göreve başlamadan önce görevini tam bir bağımsızlıkla ve tarafsızlıkla yaptığının dair yemin etmektedir. Yargılama Usul Tüzüğündeki düzenlemelerin uygulanmasını içeren tebligatların ve diğer tüm dokümanların korunması, kabulü ve iletilmesiyle yükümlüdür (Yargılama Usul Tüzüğü md.16).

dd. ABAD Genel Kurulu ve Dairelerin Çalışma Usulü

Genel Kurulun görüşerek karara bağladığı konular aşağıdaki gibidir:

- AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın 245 md.'sinin 2. Prg'ı (Komisyon Üyelerinin emekliliği)
- 228. md.'sinin 2. Prg.1 (Avrupa Arbulucusunun Görevden Alınması)
- 247. md.'sinin (Komisyon üyelerinin Görevden Alınması)
- Sayıştay üyelerinin görevden alınması konularında Genel Kurul (prensip olarak tüm hakim ve savcılar) halinde toplanarak karar vermektedir. ABAD Statüsü Hakkında Protokol'de öngörülen kuralara uygun olarak büyük daire ve daireler şeklinde toplanmaktadır. ABAD kendi bünyesinde üçlü ve beşli daireler kurabilmektedir. Karar alabilmek için tek sayı ile oluşturulan dairelerde beş yargıçlı daire üç yıl için seçilir. Görev süreleri ise uzatılabilmektedir. Büyük daire ise onüç yargıçtan oluşmaktadır. ABADYUT'nün 10. md.sinin

⁵ Rençber, s. 300.

1. Prg.'nın ikinci bendinde öngörüldüğü gibi bir yıl için seçilmektedir.

ee. Hukuk Araştırma Görevlileri

Başkatipe bağlı olarak araştırma faaliyetlerini yürüten görevliler, Başkatipliğe bağlı olarak şu birimler faaliyet göstermektedir:

- Mali ve Personel Genel İdaresi
- Dökümantasyon, Araştırma ve Kütüphane Genel İdaresi
- Altyapı Genel İdaresi
- Çeviri Genel İdaresi
- Yorum İdaresi
- Ziyaret ve Protokol İdaresi
- Basın ve Yayın Servisi
- İdari İşler için Hukuk Danışmanlığı gibi⁶.

c. Avrupa Birliği İlk Derece Mahkemesi'nin Kurumsal Yapısı

ABİDM, ABAD'na yardımcı olmak gayesiyle tesis edilen tali bir organdır. ABAD'nın iş yükünü azaltmak amacıyla kurulan mahkemede AB hukuk düzeninde veya sisteminde kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde yargı yetkisini kullanmaktadır. ABİDM'nin davaya bakmaya yetkili olduğu konularda ABAD temyiz yetkisine sahiptir. ABİDM'nin kuruluş görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemeler ilk kez Avrupa Tek Senesinde ve ABİDM'nin kurulmasına kaynaklık eden AB Bakanlar Konseyi'nin 1988 tarihli kararında görmek mümkündür. ABİDM 02.05.1991 tarihinde kendi Yargılama Usul Tüzüğü'nü benimsemiştir. ATA md 224'de ilk derece mahkemesinde her üye devletten en az bir yargıcın bulunacağı ve yargıçların sayısının ATAD Statüsünde belirleneceği ve ilk derece mahkemesinin savcılardan yardım alabileceğinin statü tarafından öngörülebileceği belirlenmiştir.⁷

⁶ Rençber, s. 304.

⁷ Tezcan, Ercüment: Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, Ankara, 2005, s. 81-82.

İlk derece Mahkemesi, ATAD Statüsünün Divanın yetkisine bıraktığı ve bir yargı dairesine tevdi edilen davalar hariç, 230, 232, 235, 236 ve 238⁸ md.lerde benimsenen davalara ilk derecede bakmaya yetkilidir. ATAD Statüsü, İlk Derece Mahkemesinin diğer dava kategorilerine bakma yetkisine sahip olduğunu öngörebilir. İlk derece mahkemesinin belirttiğimiz hukuki sorunlarla sınırlı olan kararları ATAD önünde temyiz edilebilir.

Judicial Panels kararları olarak adlandırdığımız kararlarda, spesifik bazı konularda açılan kategori davalarında ilk derecede bakmakla yükümlü olan Konsey tarafından Avrupa Parlamentosuna ve ATAD'a danışmayı müteakip oybirliği ile kurulabilir. 225/A-1'de belirtilen bu kararlara karşı açılan davalarda ilk derece mahkemesi yetkilidir. İlk derece mahkemesinin bu kapsamda aldığı kararların Topluluk Hukukuna zarar verme riski taşıması durumunda, ATAD tarafından bu kararlar yeniden ele alınabilir.

İlk derece mahkemesi aynı zamanda ön karar davalarına da bakmakla yetkilidir. Dava eğer Topluluk Hukukunun birliğini ve tutarlılığını ilgilendiriyor ise ATAD'a gönderilebilir. İlk derece mahkemesini ön karar kapsamında verdiği kararlarda Topluluk hukuku açısından risk taşıması durumundan ATAD tekrardan ele alabilmektedir. ABİDM görevli olduğu dava çeşitleri ise şunlardır:

1. Topluluk ile çalışanları arasındaki davalar
2. İptal davaları
3. Hareketsizlik davaları,
4. Tazminat davaları
5. Yetki sözleşmesindeki tahkim şartına dayalı olarak açılan davalar
6. Ön karar davaları
7. Yargı daireleri tarafından verilen kararların temyizi davaları olarak sıralanmaktadır.

Bu davalar sonucu ABİDM vereceği kararlar ATAD'da temyiz edilebilmektedir⁹. ATAD'ın, ABİDM'nin kararını bozması durumunda ise ya

⁸ ATA 230 md. İle iptal davası, ATA 232 md. İle ihlal davası, ATA 235. md ile tam yargı davası, ATA 236. md ile Topluluk ve çalışanları arasında açılan davalar, ATA 238. md ile Tahkim Şartı gereği açılan davalar, düzenlenmiştir.

⁹ **Rençber**, Kamuran: Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi, s. 97.

dosyayı kendisi karara bağlar ya da karar vermesi için tekrar ABİDM'ne gönderir.

ATİDM önünde gerçek ve tüzel kişilerin dava açabilmeleri konusunda Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi kararı (24.10.1988 tarihli) 3. maddesinde düzenlenmiştir. Nice Antlaşmasında ise ATAD Statüsünde yapılan değişiklikle üye devletlerin ve Topluluk Kurumlarının ve Avrupa Merkez Bankası tarafından açılan davaların ATAD'ın yetkisi dahilinde olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte dava açma yetkisine sahip gerçek ve tüzel kişilerin aynı anda hem ATAD'da hem ABİDM'de açtıkları davalarda ABİDM tarafları dinledikten sonra ATAD karar verinceye kadar yargılamayı durdurur. ABİDM, ATAD'ın davaya ilişkin karar verebilmesi için davaya bakmaktan vazgeçebilir. Bu düzenlemelere ek olarak ATAD'da aynı durumlarda kendi örneğindeki dolaylı askıya alabilir. Bu halde ise ABİDM önünde dava devam eder. ATAD ABİDM'ni davaya bakmaya vazgeçmeye zorlayamaz. İki halde de ATAD'ın davaya bakmaya devam etmesi ya da bırakması kararı tamamıyla kendi seçimine bağlıdır.

Nice Antlaşması ile ABİDM altında çalışacak yargı daireleri kurulmuştur. Yine yargıçlar bağımsızlıklarından şüpheye düşülmeyecek şekilde özenle seçilmektedir.

d. Avrupa Birliği Kamu Hizmeti Mahkemesi

ABİDM kurulmasından yaklaşık on iki yıl sonra ABİDM bağlı yargı dairelerinin tesis edilmesi ve Nice Antlaşması düzenlemesi aracılığıyla değiştirilen Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmalarında yer almıştır. AB'nin İşleyişine Dair Antlaşmanın 257. maddesinde yargı daireleri terimi yerine ihtisas mahkemeleri kavramı kullanılmıştır¹⁰. İhtisas mahkemeleri, kendi Yargılama Usul Tüzüklerini ABAD ile uyum içinde hazırlamaktadır. İhtisas mahkemeleri bu şekilde tesis edilen YUT, ağırlıklı çoğunluğu alan AB Bakanlar Konseyinin onayına sunulmaktadır.

AB Bakanlar Konseyinin 02.11.2004 tarihli Avrupa Birliği Kamu Hizmet Mahkemesinin kuran kararı ile ABKHM uygulamaya geçmiştir. Görevi AB Kamu Hizmeti Uyuşmazlıkları konusunda karar vermek ve bu

¹⁰ **Bozkurt**, Enver: Avrupa Birliği Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2006, s. 50.

konuda ABİDM'ne yardımcı olmaktır. Kararın ekindeki düzenlemeye göre Kamu Hizmeti Mahkemesi yedi yargıçtan oluşmaktadır. ABİDM'ne bağlı ilk derecede AB ile çalışanları arasındaki personel davalarına bakmakla görevlendirilen idare mahkemesi niteliğindedir. Yedi yargıç ABAD talep etmesi halinde sayısı arttırılabilmektedir. Yargıçlar altı yıllık bir süre için atanmaktadır.

Kamu Hizmeti Mahkemesi üç yargıçtan oluşan daireler şeklinde toplanır. Mahkeme kimi durumlarda Genel Kurul, beş yargıçtan oluşan daire veya tek yargıç halinde toplanarak karar verebilir. ATAD Statüsünün yargıç ve savcılar ile ilgili hükümleri Kamu Hizmeti Mahkemesi Üyelerine karşı da uygulanır. Kamu Hizmeti Mahkemelerinin kararlarına karşı iki ay içerisinde ATİDM'ne temyiz başvurusunda bulunulabilir. Temyize iddiaları itibarıyla davayı kısmen veya tamamen kaybeden her taraf gidebilmektedir¹¹.

II. AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI, İLK DERECE MAHKEMESİ VE KAMU HİZMETİ MAHKEMESİNİN YARGILAMA USULÜ

1. Davanın Açılması ve Yargılama Prosedürleri

Avrupa Birliği'nde yargı yetkisi, AB hukuk düzenindeki gerek asli gerek türeme normlarla belirlenmiştir. ABAD'a bağlı olarak kurulan ABİDM ve bu mahkemeye bağlı olarak oluşturulan ABKHM'nin yargı yetkisi, AB Bakanlar Konseyinin tesis ettiği kararlarla zaman içinde gelişmiştir. Topluluk hukukunda yargısal denetimin ortaya çıkışı, Divanın Topluluk Kurumlarını hariç tutarak yapılan işlemler üzerine, yargı denetimini tekline alması suretiyle oluşmuştur.

Divanın görev alanına giren dikkat çekici bir konu ise AB Kurucu Antlaşmasının 46/e maddesi gereği 7. madde ile düzenlenen ve üye devletlerden birinin hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı hukukun üstünlüğü ilkelerini ihlali durumunda üyeliğinin askıya alınması ile ilgili yapılan işlemlerin sadece usulen denetiminde yetkili olmasını. Bu hükümler Divana tanınan yetki üyeliğinin askıya alınması tasarrufunu kapsa-

¹¹ **Akgül**, Mehmet Emin: Avrupa Birliği Adalet Divanının Yargı Yetkisi, Ankara 2008, s. 325.

mamakta sadece işlemin usul açısından yargı denetimine tabi tutulmasını sağlamaktadır¹². ABAD, “Avrupa Birliği İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma” III. Bölümü hükümlerine uygun olarak; üye devletlerden biri, birlik kurumu veya gerçek ya da tüzel kişi tarafından açılan davalar hakkında karar verir. Üye devler mahkemelerinin talebi üzerine Birlik Hukukunun yorumlanması ve Kurumlar tarafından yapılan tasarrufların geçerliliği hakkında ön karar verir. Anayasa’da öngörülen diğer durumlar hakkında karar verir¹³.

AB Yargısı sisteminde yargılama prosedürü, yukarıda bahsi geçen üç yargı organının Yargılama Usul Tüzüklerinde ve ABAD Statüsü hakkında Protokol’de benimsenen düzenlemelere göre yapılmaktadır. ABAD’na bağlı olarak kurulan iki yargı organı, kendilerine uygulanan Yargılama Usul Tüzüklerinde hukuki boşluk olması veya hüküm bulunmaması halinde, ABAD ile ilgili mevzuattan yararlanmaktadır.

Yargılama Prosedürlerini değerlendirirsek, yazılı aşamada, taraflara ve tesis ettikleri kararları ihtilaf konusu olan AB organlarına, başvuruların, dava bildirimlerinin, savunmaların, itirazların, gerekirse tepliklerin, aynı zamanda destekleyici tüm belge ve dokümanların veya bunların onaylanmış kopyalarının tebliğ edilmesinden oluşmaktadır¹⁴. Yazılı aşama dava açmaya ehil kişilerin yargı organına müracaatıyla başlamaktadır. Davayı açan taraf veya vekilince dava dilekçesi sunulduktan sonra beş nüsha halinde yargı organına verilmektedir. Özel hukuk tüzel kişisi dava açtıysa kuruluş belgesini veya uyrukluğunda bulunduğu üye devletin iç hukuk kurallarınca kanuna uygun teşkillenmiş bir tüzel kişi olduğunu gösterir belge istenmektedir.

Sözlü aşamada ise raportör yargıç tarafından hazırlanan raporun okunması vekillerin danışmanların, avukatların ve savcının iddialarının ilgili yargı organı tarafından dinlenmesini, varsa tanık ve bilirkişilerin dinlenmesini içermektedir.

¹² **Aydın, Çiğdem:** “AB’ne Üye Devletler Tarafından İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Durumunda Öngörülen Yaptırımlar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 53, Sayı 1, 2004, s. 88.

¹³ **Ankara Barosu:** Avrupa Birliği İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma, Ankara, 2004.

¹⁴ ABAD Statüsü Hakkında Protokol’ün 19. Md.si.

2. Yargılama Hukuku İlkeleri

a. Re'sen Araştırma-Taraflarca Hazırlama İlkesi: Avrupa Topluluğu Usul Hükümleri m.45'teki "ATAD Savcıcıyı dinledikten sonra ispatlanması gereken olaylar ve deliller hakkında karar verir ve bu kararı taraflara bildirir" ifadesinden de anlaşılacağı üzere kendiliğinden araştırma ilkesi uygulanmaktadır. Bu iki ilkenin ayrımı hususunda ise savcının dinlenilmesinden sonra denildiği için savcının yetkilerinin yanı sıra raportörün sunduğu raporun da ispatı gereken vakıa ve delillerin belirlenmesinde taraflarca hazırlama ilkesi uygulama olarak kullanılmadığı değerlendirilebilir. Bu ilkenin egemen olduğu yargılamada taraflar hükümde etkili olacak malzemelerini mahkemeye sunmaktadır. Bu konuş yargıç ispatı gereken olayları ve delillerin neler olduğunu tespit eder ve bazı delillere re'sen de başvurabilir. Mahkeme taraflar arasındaki çelişkili hususlara ilişkin delil ikamesini sadece dilekçelerindeki delillerle sınırlı olduğu anlamına da gelmektedir. Tazminat davalarında ispat yükü davacıdadır.

b. Teksif İlkesi: Avrupa Topluluğu Usul Hükümleri m.42 de: "Taraflar cevaba cevap ve karşı cevapta delillerini gösterebilirler. Gecikirlerse de gerekçesini sunmalıdırlar. Esasen yargılama devam ederken yeni iddia ve savunma sebepleri getirilemez; ancak bunlar hukuki ve fiili sebeplerden ilk yargılamada getirilemedikleri takdirde yasağa tabi olmaz." Bu hükme dayalı olarak iddia ve savunma dayanakları değiştirilemez.

c. Tasarruf İlkesi: Taraflar dava açıp açmamak, davanın içeriğini tespit etmek, davasını değiştirmek, davasını devam ettirip ettirmemek, sulh, feragat, kabul hususlarında yetkilidir¹⁵. Bu ilkenin istisnası ise, Avrupa Topluluğu Usul Hükümleri m.55'e göre yargılamanın şekli yürütülüşünün yargı organının yetkisinde ve görevinde olmasıdır.

d. Yargılamanın Yargıç Tarafından Yürütülmesi İlkesi: Avrupa Topluluğu Usul Hükümlerinin 25., 27., 29., 54., 104. maddeleri sayılabilir. Davaların uzamasına sebep olmamak adına ilk ilke, birinci hazırlayıcı celse ikinci delillerin gösterildiği ve son olarak hükmün verildiği celse olmak

¹⁵ **Özkan**, Meral Sungurtekin: Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği Usul Hukukuna Giriş, Ankara 2009, s. 232.

üzere en fazla üç celse ihtiva etmesidir. Yargıcın süre vermesi, süre uzatması, tarafların ve ilgililerin davet edilmesi, tebligat yapılması, delillerin gereğinde zor kullanılarak temini, tanık ve bilirkişilerin hazır bulundurulması mahkemenin ve yargıcın davayı yürütebilmesi kapsamında değerlendirilebilir. Bu bağlamda yargılamayı kısa zamanda sonuçlandırabilmek için tedbir alması, delillerin zamanında getirilmesinin sağlanması yargıçlığın vazifelerindedir.

e. Yazılılık- Sözlülük ve Doğrudanlık İlkeleri: Dava açarken, kanun yoluna başvururken cevap dilekçesi ve cevaba cevap dilekçelerinin sunumunda mahkemeye ve yazı işlerine sunulmaktadır. Yazılılık ilkesi gereği yargılamanın daha kontrollü ve kayıt altında olmasını sağlamaktadır. Sözlülük ilkesi sayesinde ise yargıç mahkeme sülhleriyle daha yakından temas halinde olabilmekte doğrudanlık ilkesi ile anlamlı sonuçlara ulaşabilmektedir. Doğrudanlık ilkesi.

f. Aleniyet İlkesi: Avrupa Topluluğu Usul Hükümleri 56.maddesine göre ve ATAD Tüzüğü'nün 31. maddesi gereğince duruşmaların aleni olması kuraldır fakat bazı konularda yargılamanın kamuoyundan gizlenmesi gerektirecek bir hal var ise gizlilik kararı alınabilir. Bununla birlikte mahkemenin müzakeresi de gizlidir. Ancak karar alenen tefhim olur.

g. Yargılama Dili: Yargılama dili olarak ATAD'da başta İngilizce almanca Fransızca olmak üzere 23 dil kullanılabilir. Davacı yargılama dilini şu belirtilen haller haricinde seçebilmektedir. Dava üye devlet aleyhine ya da üye devlet mensubu olan gerçek ya da tüzel kişiler aleyhine açılmışsa bu devletin resmi dili yargılama dilidir. Tarafların müşterek talebi üzerine de 23 dilden hariç olmak üzere başka bir dil de kısmen ya da tamamen yargılama dili olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte karşı taraf savcının dinlenmesinden sonra bir tarafın talebi üzere 23 dil haricinde bir başka dil kısmen veya tamamen yargılama dili olarak kabul edilebilir¹⁶.

h. Usul Ekonomisi İlkesi: Avrupa Birliğinde yargılama hukukunun benimsediği yargılamanın hızlı basit ucuz gerçekleştirilmesidir. Bu da seri muhakemenin sürelerin kısaltılması ve ikinci dilekçelerden vazgeçilmesi gibi

¹⁶ Özkan, s. 238.

yöntemlerle mümkün kılınabilir. Mahkemenin yargılama işlemleri sırasında önemli olan basitlik ve ucuzluk prensibi, acil yargılama hallerinde vatandaşlara kolaylık da sağlayabilmektedir.

1. Dürüstlük Kuralı: Gerçeğe ulaşma ve adalete erişim gibi en temel hakların sağlanması bakımından uyulması gereken kurallardandır. En basitinden delillerin geç olarak sunulması halinde gerekçelerin de sunulması dürüstlük ilkesinin bir uzantısıdır.

i. Adil Yargılanma Hakkı: Adil bir hukuk sisteminin vazgeçilmez bir ögesi olan bu hakkın amacı makul bir süre içerisinde yargılamanın bitirilmesini sağlamaktır. Bu bakımdan süre kısaltmaları usul bakımından mutlaka avukat ya da vekil aracılığıyla temsil edilmesi de adil yargılanma hakkında taraflara kolaylık sağlamaktadır. Özellikle tazminat davalarında tüm üye ülkelerin hukukundaki geçerli ilkeler ile hakkaniyete uygun eşit yaklaşımı benimsenmesi başvuruda bulunanların farklı uygulamalarla karşılaşmasını engellemektedir.

3. Dava Türleri

a. AB ile Personeli Arasındaki Davalar

AB ile çalışanları arasında meydana gelen veya gelebilecek uyuşmazlıklara, ilk derecede yargılama yetkisine sahip bir mahkeme tarafından bakılması ABİDM kuruluş amaçları arasında düzenlenmiştir. AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın 270. md sinde düzenlenen personel davalarında AB'nde çalışan personelin hukuki durumları, çalıştıkları personelin hukuki durumları, çalıştıkları organlarla aralarındaki hizmet sözleşmesi veya hak ve yükümlülükleri belirlenen diğer hukuksal nitelikteki belgelerle ilgili ihtilafları veya disiplin konularıyla ilgili uyuşmazlıkları dava konusu olabilmektedir.

AB çalışanları ile AB'nin bir organı arasında meydana gelen bir uyuşmazlıkta öncelikle idari başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Böylelikle yargıyı gereksiz yere meşgul etme önlenmektedir. Organın yazılı başvuruya cevap vermemesi durumunda ya da olumsuz tutum sergilemesi veya hiç hareket etmemesi gerekmektedir. Yazılı irade bildiriminde bulunan kişi organın cevabını en fazla dört ay beklemektedir. Sürenin dolmasından

itibaren üç ay içerisinde ABKHM’de dava açabilmektedir. Bu sürelerin tamamı hak düşürücü nitelikte olup, yargıç tarafından resen dikkate alınmaktadır.

b. İptal Davaları

Topluluk hukukunda, Kurumların tüm işlemleri yargısal denetime sahip değildir öncelikle sadece 249. Maddede hukuksal bağlayıcı olduğu belirtilen tüzükler, yönergeler ve kararların yargısal denetimi yapılabilir. Görüş ve tavsiyeler yargısal denetim altına alınamazlar. ATAD ise bir işlemin iptal davasına konu olup olmayacağına karar verirken işlemin özüne doğasına bakmakta ve işleme verilen isimden ziyade ortaya hukuksal bir değişiklik çıkarıp çıkarmayacağını inceleyerek sonuca ulaşmaktadır. İster esasa ister şekle ilişkin olsun hukuki etkileri olan tüm kurum kararları iptal davasına konu yapılabilir. Yazıya dökülmesi halinde sözlü bir karara karşı da iptal davası açılabilir. İptal davası açabilecek kişiler ise Topluluk Kurumları ve Üye devletlerle gerçek ve tüzel kişilikler arasında davacı olma koşulları açısından farklılıklar öngörmektedir. Bu ayrım Topluluk Kurumları ile üye devletlerin içerisinde buldukları öncelikli ya da imtiyazlı davacı grubu ile özel hukuk kişilerini kapsayan imtiyazsız ya da önceliği olmayan dava grupları olarak iki temel başlıkta incelenebilmektedir. Üye devletlere Konseye ve Komisyona imtiyazlı davacı grubu olarak kesin açık ve sınırsız dava açma yetkisi verirken Avrupa Parlamentosu Avrupa Sayıştay ve Avrupa Merkez Bankası kendi ayrıcalıkları sebebiyle sınırlandırılmış dava açma yetkisine sahiptirler. İmtiyaza ya da önceliğe sahip olmayan davacılar ise gerçek kişiler veya tüzel kişiler girmektedir. ATAD’a doğrudan dava açılabilmesi için 230/4.md.’deki düzenleme gereği;

- Kararın doğrudan davacıya yöneltilmiş olması gerekir
- Kararın üçüncü kişiye yöneltilmesine rağmen kişinin kendisini doğrudan ya da bireysel olarak etkilediği iddia ettiği kararlara karşı
- Genel düzenleyici işlem tarzında alınmış bir kararın doğrudan bireysel olarak kişi haklarını etkilemesi hallerinde özel hukuk kişileri dava açabilmektedir.

Dava açma süresi ise, kararın yayımlanmasını, davacıya tebliğini veya tebliğ edilmemesi halinde davacının kararı öğrendiği günü takip eden iki ay içerisinde dava açılmalıdır.

c. Hareketsizlik Davaları

Olumsuz kararların iptaline benzediği için biraz karıştırılması kolay hareketsizlik davalarının açılabilmesi için, karar almaktan kaçınan kurumun hareketsizliği bırakmaya davet edilmesi ve harekete davet edilen kurumun iki ay içerisinde davranış şeklini belirlemiş olması gerekir. Harekete geçmesi istenen kuruma yapılacak başvuru herhangi bir şekle tabi değildir. Başvurunun yazılı yapılma zorunluluğu bulunmaktadır. Yazılı olarak harekete davet edilen kurum üç şekilde cevap verebilir. Şikayetçiye bir önlem almasına gerek olmadığı bildirilebilir. Bu durumda hareketsizlik davası açılmaz. Kurumun kararına karşı iptal davası açılabilir. İkinci olarak bir karar alabilir ama bu şikayetçinin istediği karar olmayabilir bu durumda da iptal davası açılabilir. Üçüncü olarak yapılan talep karşısında hareketsizlik davası açılabilir. Harekete davet edilen kurum iki ay içerisinde bir harekette bulunmazsa iki ayın bitiminden itibaren ek iki aylık süre içerisinde hareketsizlik davası açılabilir¹⁷.

d. Tazminat Davaları (Tam Yargı Davası)

Topluluğun bir hareketinin ya da hareketsizliğinden kaynaklanan bir zarar varsa ATA m.288 hükümlerince Topluluğun hukuka aykırı davrandığı tespit edilmişse ortaya çıkan zararın tazmini için dava açılabilir. Topluluğun sorumluluğunu iki şekilde inceleyebiliriz. Sözleşmeden doğan sorumlulukta sözleşmeye uygulanan hukuk sistemi ile topluluğun sorumluluğuna karar verilebileceğini belirtmektedir. Bu hukuk sistemi devletlerarası özel hukuk hükümlerine başvurularak saptanabilir. Sözleşme dışındaki sorumlulukta ise, ATAD sorumluluk kabul edebilmek için üç şart aramaktadır. Bunlar Topluk Kurumunun hukuka aykırı olarak davranmış olması ve hukuka aykırı davranış ile ortaya çıkan zarar arasında nedensellik bağı bulunmasıdır. ATA m.288 “Topluluğun sözleşmelerden doğan sorumluluğu, söz konusu sözleş-

¹⁷ Tekinalp, Ünal: “AT Mahkemesi ve İlk Derece Mahkemesi”, s. 253.

meye uygulanan hukuka tabidir. Sözleşme dışı sorumluluk konusunda Topluluk Kurumlarının veya memurlarının görevlerini yaparken yol açtıkları zararları üye devletlerin ortak genel hukuk ilkelerine uygun olarak tazmin etmekle yükümlüdür.” Bu madde kapsamında kusurlu hareketin AB ye atfedilebilir olması şarttır. Bununla birlikte kusurun atfedileceği kurumlar her ne kadar ATA 7. md’inde tahdidi olarak sayılmış olsa da (Avrupa Parlamentosu, Konsey, Komisyon, Adalet Divanı, Sayıştay) bunun haricinde Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Çevre Ajansını da bu yapıya dahil etmemiz gerekmektedir. Kusursuz sorumluluk ilkesi ise ATAD tarafından kabul edilen bir sistem değildir. Hele ki sözleşme dışında Kurumların kusurlu olduklarının kabulünü ulusal mahkemeler yapamaz.

e. Hukuka Aykırılık Davası

Gerçek veya tüzel kişiler Topluluğun düzenleyici işlemlerine karşı dava açamazlar, fakat ATA 241. md düzenleme gereği: “230 md.’nin beşinci bendinde öngörülen sürenin sona ermesine bağlı olmaksızın, Avrupa Parlamentosu ile Konseyin ortaklaşa yaptıkları bir tüzükten ya da Konseyin, Komisyonun veya AMB’nin bir tüzüğünden kaynaklanan bir uyuşmazlığın dolaylı taraflardan her biri, Adalet Divanı nezdinde bu tüzüğün geçersizliğini 230. md. İkinci bendindeki gerekçelere dayanarak ileri sürebilirler.” denilmektedir. Bu dava açma önceliğine sahip Kurum veya üye devletlerden ziyade kişiler yararına hazırlanmış bir hükümdür. Tüzük veya yönergeye ilişkin dolaylı açılmış bir davanın kazanılması, dava konusu olan tüzüğü ortadan kaldırmaz. Sadece davacıya karşı uygulama ortadan kalkar. Tüzüğe dayalı olarak yapılan bir işlemin ATAD tarafından geçersiz bulunması durumunda Topluluk Kurumları hukuka uygun olmayan tüzüğü ivedilikle hukuka uygun olan diğer bir düzenleyici işlem ile değiştirirler. Bu durumda hukuka aykırı bulunan düzenlemelerin geçersizliğini ileri sürme imkanı tanınmıştır.

4. ATAD’a Dava Yetkisinin Verildiği Diğer Haller

ATA 237. md.’de düzenlenen Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Merkez Bankası ile ilgili Governörler Konseyinin kararlarına karşı Banka Yönetim kurulunun görevini yerine getirmemesi durumunda komisyona yetki tanınmıştır. Avrupa Yatırım Bankasının Yönetim Kurulunun kararla-

rına karşı ise üye devletler ve komisyon dava açma yetkisine sahiptir. Tahkim yetkisini de 238. md. ile tanımıştır. Sözleşmelerin uygulanmasından doğan davalarda tahkim koşulu var ise bu uygulama gündeme gelebilir. Bunun haricinde üye devletler arasında yapılan Antlaşmalarda 239. md. uygulanmaktadır. Sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlıklarda bu yetki kullanılabilir. Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşmanın üçüncü bölümündeki Kurumlar başlığında da belirtildiği üzere yargı yetkisi olarak üye devletler aralarında Antlaşmada belirlemiş olmaları ile Anayasal olarak Divanın bu uyuşmazlığı çözmesi için bir engel bulunmaması şarttır.

5. Yürütmenin Durdurulması

AB'nin yargı organları kendilerine tanınan yetkiler çerçevesinde yürütmenin durdurulması ve geçici önlemler alınması konusunda yetki kullanabilmektedir. AB'nin İşleyişine Dair Antlaşmanın 278. maddesi ve AAET Kurucu Antlaşmasının 157. maddesi düzenlemeleri kapsamında AB'nin bir organının tesis ettiği bir tasarrufa yönelik yürütmenin durdurulması talebi yapabilmektedir. Yürütmenin durdurulması istenebilmesi için; bu tasarrufun hukuka aykırılığı konusunda ciddi nitelikte şüphelerin olması ve bu tasarrufun uygulanması halinde talepte bulunanın çok ağır veya giderilemeyecek kadar zarara uğrama ihtimali bulunmasıdır. Aynı zamanda dava konusu edilen tasarrufun uygulanmasıyla ortaya çıkabilecek sonuçların iptalinden sonra ortadan kaldırılmasının mümkün hale gelmemesi gibi şartlar aranmaktadır. Tüm bunlar için aciliyetin kanıtlanması zorunludur. Yürütmenin durdurulması kararı veren mahkeme bunu taraflara tebliğ eder. Hatta geçici önlemlere ilişkin talebi reddedilen taraf ileride geçici önlemlerin alınması için gerekli şartlar oluşursa bu yeni şartlara uygun geçici önlem talebinde bulunabilirler¹⁸.

6. Yargılamada Süreler

Sürelerin hesaplanması konusunda Avrupa Topluluğu Usul Hükümleri m.80 ve ATİDM Usul Hükümleri m.101 dikkate alınır. Buna göre gün,

¹⁸ ABAD Yargılama Usul Tüzüğü 88. Maddesi: ABİDM Yargılama Usul Tüzüğü 109. Madde ve ABKHM Yargılama Usul Tüzüğü 107. Maddesi.

hafta, ay ya da yıl olarak tayin edilen sürelerde sürenin başlangıcından bir olay ya da tasarrufun yapıldığı zamana bağlanıldığında bu sürenin hesaplanmasında olayın gerçekleştiği ya da tasarrufun yapıldığı gün hesaba katılmaz. Hafta, ay ya da yıl olarak hesaplanan sürelerde, sürenin başladığı güne hafta, ay ya da yılda karşılık gelen günde sona erer. Sürenin ay veya gün olarak tayin edilmiş olması durumunda önce tüm aylar ve ardından günler sayılır. Süre yasal tatil günleri ile cumartesi ve pazar günlerini kapsar. Süreler adli tatilde de işlemeye devam eder. Sürenin son günü cumartesi ya da pazara ya da tatil gününe denk geliyorsa onu takip eden ilk iş günü mesai bitiminde sona erer. Avrupa Topluluğu Usul Hükümleri madde 81'e göre mesafe süresi adı altında en fazla on günlük bir süre uzatımı yapılabilir.

7. Davaya Katılma

Üye devletler ve Kurum organları ABAD önüne gelen davalara müdahale edebilir. Bunun için haklı bir menfaati bulunmalıdır. Fakat haklı menfaati bulunsu bile üçüncü şahısların uyuşmazlık çözümünde davalara katılma hakkı bulunmamaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran antlaşmaya taraf fakat üye olmayan devletler de davaya katılabilmektedir. Müdahil olmak için yayımdan itibaren altı haftalık bir süre mevcuttur. Talep dilekçesinde dilekçe sahibi adını, temsilcisini ve mahkemenin yargı çevresinde tebligatı almaya yetkili birimin yerleşim yerini belirtmelidir. Müdahale olduğunda müdahile taraflara tebliğ olunan tüm belgeler yollanır.

8. Adli Yardım

Bir tarafın yargılama giderlerini kısmen ya da tamamen karşılamaya gücünün yetmediği durumlarda talepte bulunulması üzerine her zaman adli yardımdan istifade edilebilir. Adli yardımdan istifade edilebilmesi için mutlaka yetkili makamlardan alınmış muhtaçlık belgesi eklenmelidir. Adli yardım talebinde bulunmak isteyen kişinin açmak istediği davadan önce bunu talep etmesi halinde dava hakkında özet bilgi vermelidir. Avukatla temsil zorunluluğu bulunmayan adli yardım taleplerinde raportörü başkan belirler ve raportörün talebi üzerine savcı da dinlendikten sonra ATAD, talebi karara bağlayacak olan organa kısmen tea tamamen adli yardımdan yararlanıp yararlanmayacağı hakkında karar vermek üzere havale eder. Bunun üzerine

adli yardım talebi söz konusu kişinin açmayı niyetlendiği hukuki süreç açısından sonuç alınmayacağı açık ise, reddedilmektedir. Ret kararları muhakkak gerekçelendirilmelidir.

9. Kanun Yolları

Olağan ve Olağanüstü kanun yolları olmak üzere iki şekilde inceleyebiliriz. Olağan Kanun yolu olarak Temyiz davasında ABAD'daki üçlü yapının bir etkisi söz konusudur. Bu bakımdan Avrupa Birliği Kamu Hizmeti Mahkemesinin kararları ABİDM nezdinde ABİDM kararları ise ABAD önünde temyize götürülebilmektedir. Bu incelemenin yapılmasını ABAD Başsavcısı isteyebilir. Başsavcı ABİDM kararlarını tesis ettikten sonra bir ay içerisinde bu yetkisini kullanabilir. Eğer ABAD, ABİDM kararlarının AB hukukunun birliğine veya uyumuna zarar verdiğini tespit ederse davayı ABAD tarafından ele alınan hukuki hususlarla bağlı olarak tekrar incelemek üzere gönderir. Tekrar incelemenin sonucunda uyuşmazlığın çözümü ABİDM kararının dayandığı tespitlerden kaynaklı ise ABAD bu sefer kesin olarak kararını vermektedir. Kanuni 2 ay süre içerisinde temyiz edilebilecek kurallar bazı konularla sınırlıdır. Bunlar yargı organının yetkisizliği, yargılama aşamasında bir usul kuralının ihlal edilmesi gibi kararlar olduğu gibi. Fakat ABAD kararlarına karşı olağan kanun yoluna gidilemeyeceği için olağanüstü kanun yollarına başvurulmaktadır. Bunlar üçüncü şahsın itirazı yargılamanın yenilenmesi ve tavgiz (kanun yorumu) gibi kanun yollarıdır¹⁹. Kanuni süresi yine 2 aydır.

10. Yargılama Giderleri

ATAD Yargılama Usul Tüzüğü md. 72 gereği ATAD önündeki usulün herhangi bir ücrete tabi olmadığını ifade etmektedir. Buna karşılık ATAD Statüsünün 38. Maddesi Divanın masraflar konusunda karar tesis edeceğini belirtmektedir. Normal şartlar altında davayı kaybeden tarafa yüklenen yargılama giderleri yüklenmektedir. Davaya müdahil olanlar (üye devlet veya topluluk kurumları) ise kendi masraflarını kendileri öderler. ATAD Yargılama Usul Tüzüğü gereği yargılama ücretini karşılayamayan taraflar için adli yardım uygulanabilmektedir.

¹⁹ Özkan, s. 198.

III. AVRUPA BİRLİĞİ USUL MEVZUATININ MİLLİ HUKUKLA UYUMLAŞTIRILMASI

Avrupa Topluluğu Antlaşmasının 3. maddesine dayanan ortak pazarın düzenli ve işlevine uygun tarzda çalışmasına zarar verebilecek farklılıkların ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu bakımdan uyumlaştırma üye devletlerle olduğu kadar aday üyelerle de gerçekleştirilmektedir. Uyumlaştırma aracı olan direktifler doğrudan etkiye sahip bulduklarından bir yönerge “gerekli olduğu ölçüde” ulusal hukuk kaynaklarına aktarılmamışsa, bundan etkilenen gerçek veya tüzel kişiler Komisyon nezdinde şikayette bulunabilirler. Konuya uygun dava açabilirler. Dava hatta ulusal mahkemelerde ikame edilmiş olsa bile, ön karar usulüyle ABAD önüne gelebilmekte ve gerekli ölçüde olup olmadığı incelenebilmektedir²⁰.

Uyumlaştırma üye devletlerin mevzuatlarında yapılabilmektedir. Mevzuat ibaresi ile, üye ülkelerin kanun tüzük yönetmelik ve diğer idari düzenlemeleri kastedilmektedir. Örf ve adet hukuku ile toplu sözleşmeler ve hatta hukuk kuralı olmayıp iradelerin yorumunda kullanılan teamüller de mevzuata dahildir.

Aday ülkeler ise AB’ye katılım aşamasının yürürlüğe girdiği tarihe kadar kabul edilmiş Avrupa Birliği Müktesebatı yani “acquis communautaire”i üstlenme ve kendi ulusal mevzuatıyla uyumlu hale getirmekle yükümlüdür. Bunlar ATAD tarafından içtihat edilmiş ilkeler, politikalar, birincil ve ikincil hukukun uygulamaları yükümlerin örf ve adet ile teamülleri içeren tüm mevzuatı içermektedir. Ortaklık Antlaşmasında bu ve AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program da taahhüt edilmektedir. İç hukuka aktarımda milli mevzuattaki idari ve siyasi kültürün değişimi konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Tabiatıyla, AB mevzuatının kalitesi ve içeriği iç hukuka aktarmada yaşanan sorunlar ve farklılıkların tek müsebbibi değildir. Söz konusu farklılıklar aynı zamanda ulusal uygulamaların, hukuk sistemlerindeki ve hukuk ve yönetim kültürlerindeki farklılıkların da bir sonucudur. Üye devletlerin milli idari yapısı AB mevzuatının hedefleriyle uyuş-

²⁰ **Tekinalp**, Ünal: “Türk Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu”, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, 2001, s. 2.

mayan bir nitelik arz ettiği takdirde sorunlar ve farklılıklar ortaya çıkacaktır²¹.

IV. ÜYE DEVLETLERİN TOPLULUK HUKUKU İLKELERİNE KARŞI SORUMLULUĞU

1. Genel Olarak

Topluluk Hukukunun uygulanma alanında üye devlet mahkemeleri ki fonksiyon yerine getirmektedir. Bunlardan birincisi ulusal yargıcı fonksiyonel anlamda Topluluk Yargıcı kılan AB hukukunu icra etme fonksiyonudur. Diğeri ise Topluluk hukukundan istihraç edilen subjektif hakların temini ve icrası fonksiyonudur. Topluluk hukuku tarafından ulusal mahkemelere verilen bu görev ihtisas mahkemeleri ve büyük ölçüde adli mahkemeler tarafından yerine getirilmektedir. Ulusal mahkemeler sadece Topluluk hukukunu uygulamakla değil aynı zamanda onu yerine getirildiğini denetlemekle de mükelleftir. Bu nedenle ulusal normun içeriğinin ve anlamının iyi değerlendirilerek topluluk hukukuna aykırı düzenlemelerin uygulanmaması sağlanabilmektedir.

Ulusal usul hukuku Topluluk yargısı tarafından temin edilen hakları Topluluk yargı kararlarına nazaran daha sıkı şekilde düzenleyemez. Bu eşdeğerlik prensibidir. Topluluk hukuk düzeni tarafından sağlanan hakların kullanılmasını imkansız kılıp yahut zorlaştıramaz.

2. Önkarar ve Sorumluluk

Önkarar prosedürü ile hakların temininin tamamlanması hususunda ulusal mahkeme tarafından sağlanan bireysel koruma ulusal önleme esas olan Topluluk tasarrufunun hukuka aykırılığının iddia edildiği bir dava çerçevesinde tek başına yetersiz kalabilir²². Ulusal mahkemeler Topluluk organlarının tasarruflarının geçersizliğini tespit edemez. Fakat ön karar yöntemi ile ulusal devletlerin ulusal hukukları ile AB hukukunun yoğun ilişkisi nedeniyle yargı

²¹ **Düzel**, Osman: “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Türk Hukuk Sistemi”, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004, s. 63.

²² **Arsava**, Füsün: “Hukuk Devleti Prensibinin Üye Devlet Mahkemeleri ve AB Yargısı tarafından İşbirliği İçinde Temini”, Prof. Dr. Sarper Süzek’e Armağan, İstanbul 2011.

organları ulusal hukuk yerine AB hukukunu uygulamak zorunda kalabilmektedir. Bu anlamda AB hukukunu bazı koşul ve durumlarda ulusal yargı organları da yorumlayabilmektedir²³. Önkarara tabi olabilecek konular ise, Kurucu Antlaşma düzenlemelerinin anlamlarının açıklanması ve yorumlanması, AB'nin kurum, kuruluş ve organlarının tesis ettiği işlemlerin anlamlarının açıklığa kavuşturulması veya yoruma tabi tutulması, AB hukukundaki bir normda, kendisine gönderme yapılan ulusal hukukun kimliğinin tespit edilmesi gibi AB İşleyişine Dair Antlaşmanın 267. maddesinde sayılan hususlarda ön karar yöntemine başvurulabilir. Ön karar yöntemine başvuru- rablecek yargı organları ise üye devletlerin ilk derece veya istinaf mahkemeleridir.

Ön karar yönteminde takdir yetkisine sahip olmayan ulusal yargı organları ise AB'nin İşleyişine Dair Antlaşmanın 267. maddesinin üçüncü bendi gereğince bir üye ülkenin yüksek mahkemesinde gündeme gelirse, ön karar yoluna başvurulacak bir durum ortaya çıkarsa onu mutlaka ABAD'a göndermelidir.

Topluluk hukuku ihlallerinde üye devletler özellikle akit dışı sorumluluk hallerinde AB Antlaşmasının 10.maddesi kapsamında sadece hakları koruma mükellefiyeti bulunmamaktadır. Bununla birlikte bireylere haklarını koruma olanakları yaratma mükellefiyetleri de bulunmaktadır. Topluluk hukukundan doğan hakların etkin olarak korunmasına hizmet eden bu düzenleme gereği tazminat talebinde dayanak doğrudan topluluk hukukudur. Üye devletler tarafından verilen zararların sonuçlarının ulusal sorumluluk hukuku çerçevesinde ortadan kaldırılması gerekmektedir. Üye devletlerin mahkemeleri tarafından sağlanan hukuki teminat ATAD'a başvurularla tamamlanmaktadır. Topluluk hukukunda ancak hukuka aykırı olarak yapılan önkarar başvurularını yargı üzerinden zorlama olanağı bulunmamaktadır. Ancak sadece Komisyon ve üye devletler Topluluk hukukuna aykırı olarak önkarar başvurusu yapılmaması nedeniyle ilgili üye devlet aleyhine ATAD nezdinde ihlal davası açabilir. Federal Alman Mahkemesinin içtihatına göre iç hukuk yollarının başarısız bir şekilde tüketilmesinden sonra önkarar başvuru teminatının ihlali nedeniyle anayasa şikayeti yapılması mümkündür.

²³ Rençber, s. 394.

3. Fransız İdare Hukukundan Örnek İle Avrupa Hukukunun Üye Devletler Bakımından Üstünlüğü

Birliğin yargı denetimi Fransız ve Alman Hukukunun etkisi altında gelişme göstermiştir. Yargı sistemi dava türleri ve usuller bakımından Fransız idari yargılama hukukunun geleneksel hükümleri Kara Avrupasının etkisi altına almıştır²⁴. Fransız İdare Mahkemeleri, Avrupa hukukuna karşı farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bir yandan 1958 Fransız Anayasasına saygı konusunda bağlılıklarını sergilerken, diğer taraftan Fransa'nın uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerine saygı göstermesi gereğine vurgu yapılmaktadır²⁵. Fransız Danıştay'ı (Conseil d'Etat) Avrupa Birliği hukukunun üstünlüğünü kabul etmekte gösterdiği yavaşlık dikkat çekmiştir. 1989 tarihli Nicolo kararında Danıştay, AB mevzuatına paralel olarak hazırlanan ulusal düzenlemeler karşısında, AB hukukunun üstünlüğünü kabul etmiştir. Ancak bu üstünlüğün kapsamı hem Lüksemburg hem Strazburg ile hem de diğer Fransız mahkemeleriyle olan ilişkilerinde özerkliğinde yeni düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır. AB hukukunun üstünlüğünün bir sonucu olarak herhangi bir ihlal, beraberinde tazminat sorumluluğunu da getirmektedir. Bu yaklaşım Avrupa Adalet Divanının Francovich kararında benimsenmiş ve Fransız hukukunda uzunca bir süreden beri uygulanagelen ilkelerde göstermektedir ki söz konusu ihlalin çok büyük olması gerekmez. Zira kusurun ortaya konulabilmesi için hukuka aykırılığın ciddi olması zorunlu değildir. Kural olarak bu sorumluluk 1996 yılında kabul edilmiş olmasına rağmen iddianın dayandığı temellerin başarılı bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. AB hukukunun ulusal hukuk üzerindeki üstünlüğüne dayalı olarak AB hukukunun ihlali nedeniyle devlerin sorumluluğu yönünde karar vermekte zorlanmamıştır. Uzun süredir yasama organlarının işlemleri tazminat sorumluluğuna neden olabilmektedir. Burada 12 Nisan 1996 tarihli yasa ile 1 Temmuz 1996 tarihinden beri tekstil sektörünü desteklemek amacıyla işverenlerin sosyal güvenlik katkı payında indirim gelmiştir. Ancak bu yapılırken Avrupa Komisyonundan herhangi bir ön onay alınmamış olup, Bu nedenle Nisan 1997 tarihinde hukuka

²⁴ Can, Hacı: Avrupa Birliği Hukuku, İzmir, 2013-II, s. 242.

²⁵ Bell, John: Fransız İdare Hukuku ve Avrupa Hukukunun Üstünlüğü, (Abdullah UZ, Çev.), Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi C. 57, S. 1, Ankara 2008, s. 277.

aykırı teşvik tedbiri olarak nitelendirilmiştir. SA Fontanille, söz konusu düşük sigortalı katkı payı rejiminden yararlanmak için idare ile sözleşme imzalamıştır. Söz konusu yardımın AB hukukuna aykırı olduğu kararı üzerine Fransız hükümeti endüstriyi desteklemek amacıyla getirilen teşvik indirimlerini şirketten geri almak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine şirket, Fransız hükümetine karşı tazminat davası açmıştır. Burada ilk gerekçede Anlaşmanın kusurun ispatı gerekmeksizin devletin zararı giderme zorunluluğu öngörmekte taraflar arasında ispat yükü bakımından bir eşitsizlik doğurduğu söylenebilmektedir. Devlet yardımlarıyla ilgili Roma hükümleri şirketlerin geneline uygulanmakta olup, somut olayda başvuru sahibi kendisini olumsuz etkileyebilecek nitelikte ciddi zararı doğduğunu kanıtlayamamıştır. AB mevzuatına dayalı olarak idare ile yapılan sözleşme geçersiz olmasına rağmen sadece sözleşmenin yapılması ile ilgili masrafları isteyebilmektedir. Devlet yardımına eşit önmiktar gibi sözleşmeden kaynaklanan avantajları talep edemez. Sonuç olarak şirket sınırlı olarak kaybının telafisini isteyebilir ki bunun için yargı makamını ikna etmesi gerekmektedir. Fransa'daki bu davada başvuru sahibi, bir mağdur olmayıp ab hukukunun ihlalden fayda sağlayan biridir. Bununla birlikte devlet yardımları alanı AB hukukunun üstün olduğunun işaretlerini sunmaktadır.

Fransız iç hukukuna göre devlet yapmış olduğu fazla ödemeyi, hukuka aykırı biçimde yapılmış olma koşuluyla ödeme kararının alınmasından itibaren dört ay içerisinde geri isteyebilir. Ancak bu AB hukukuna aykırı bir şekilde yapılan hukuki ödemelerde uygulanamaz. Bu nedenle davacı, teşvik uygulamasına dayalı ödemenin reddi yönündeki bakanlık kararının iptalini isteyebilir.

4. Türkiye'de Avrupa Birliği Hukukunun Uygulanabilirliği

1982 Anayasasının 90. maddesinin son fıkrasının şu hükmü içerdiği görülür: “Usulüne İlişkin Yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkabilecek bir uyuşmazlığın çözümünde hangisinin esas alınacağına ilişkin sorunun giderilebilmesi için de “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile

kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır. Bu hükümler katılım antlaşmasının Türkiye’de yasa değerinde etki doğuracağını öngörmek suretiyle katılım antlaşmasının Türkiye’de doğrudan uygulanabilen bir yasa değerini kazanmış olması yalnızca bu antlaşma hükümleriyle sınırlı olup topluluk hukukunun bütün öğeleriyle doğrudan Türkiye’de uygulanabilmesi için yeterli değildir. Bunun sağlanabilmesi için ya katılım antlaşmasında Topluluk hukukunun da Türkiye’de doğrudan etkili olacağını açıkça öngörülmesi ya da kurucu antlaşmaların bu yönde açık hükümler içermesi gerekmektedir. Bunun için de yargı organlarının Topluluk hukukunun özelliklerini hesaba katarak geniş bir yoruma gitmek suretiyle Belçika’da olduğu gibi Topluluk hukukunun ulusal yasalara üstünlüğünü kabul etmeleri olanağı vardır. Ancak bu durumda bile Topluluk hukukunun Anayasa hükümleriyle çatışması durumunda doğacak sorunlar cevapsız kalacaktır. Zira hiçbir yargı organının Anayasanın açık bir hükmü bulunmadığı sürece buna aykırı bir antlaşmayı üstün tutma yetkisi yoktur. Sonuç olarak bunun için Türk hukuk yaşamının yeni bir çerçevede yer alması, son zamanlara kadar mevcut olan gelenek ve davranış kalıplarının köklü bir biçimde değişikliğe uğramasını gerekli kılmaktadır.

Avrupa Birliğine üyeliğimiz durumunda gerek bugünkü Anayasamızı çığnememek gerekse Topluluk hukukuna uyum sağlamak amacıyla, önceden anayasal değişikliğe ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç yasama yürütme ve yargı erklerine ilişkin belirli egemenlik yetkilerinin kullanımının Topluluk organlarına devri konusunda kesin ve vazgeçilmez niteliktedir. Buna karşılık Topluluk hukukunun Türkiye’de doğrudan uygulanması ve üstünlüğü konusunda bir takım sorunları cevapsız bırakmakla birlikte, yargı organlarının yorumu amacıyla sorunun büyük ölçüde çözüme bağlanması olanağı vardır. Bu konuda Anayasamıza gerekli hükümlerin eklenmesi birçok belirsizliği ortadan kaldıracak ve Türkiye Cumhuriyetini üyeliğin ilk yıllarında ATAD önünde sürekli dava konusu yapılan bir devlet olmaktan çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Akgül**, Mehmet Emin: Avrupa Birliği Adalet Divanının Yargı Yetkisi, 2008.
- Ankara Barosu**: Avrupa Birliği İçin Bir Anayasa Oluştan Antlaşma, Ankara, 2004.
- Arsava**, Füsün: “Hukuk Devleti Prensibinin Üye Devlet Mahkemeleri ve AB Yargısı tarafından İşbirliği İçinde Temini”, Prof. Dr. Sarper Süzek’e Armağan, İstanbul 2011.
- Aydın**, Çiğdem: “AB’ne Üye Devletler Tarafından İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Durumunda Öngörülen Yaptırımlar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 53, Sayı 1, 2004.
- Bell**, John: Fransız İdare Hukuku ve Avrupa Hukukunun Üstünlüğü, (Abdullah UZ, Çev.), Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi C. 57 S. 1, Ankara 2008.
- Bozkurt**, Enver: Avrupa Birliği Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2006.
- Can**, Hacı: Avrupa Birliği Hukuku, (Sürat Üniversite Yayınları), İzmir, 2013-II.
- Düzel**, Osman: “Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyeliği ve Türk Hukuk Sistemi”, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2004.
- Özkan**, Meral Sungurtekin: Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği Usul Hukukuna Giriş, Ankara 2009.
- Rençber**, Kamuran: Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri, 1. Baskı.
- Rençber**, Kamuran: Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi.
- Tekinalp**, Ünal: “AT Mahkemesi ve İlk Derece Mahkemesi”.
- Tekinalp**, Ünal: “Türk Hukukunun Avrupa Birliği Hukukuna Uyumu”, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, 2001.
- Tezcan**, Ercüment: Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku, Ankara, 2005.

DİĞER KAYNAKLAR

http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/adalet_divani/ABADTr.pdf

<http://www.mess.org.tr/ab/absol/Avrupa%20Birliđi%20Adalet%20Divani.pdf>

http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birliđi/1_2_kurumlar/ab_kurumlar.pdf

